

שעשה לו הקב"ה ונותן לו איזה תענוג, הוא רק ששיג מזה תענוגים רחניים – כי זה כלל גדול בתורה: כמו שהוא בשורש ככה נתפשט להנבראים, וכל בחינת התענוגים יש להם מקום מוצא באורות עליונים, וילמוד האדם סתום מן המפורש והגלוי, אם הוא מרגיש ומתענג כל כך מתענוג הגשמי, איך לא ידבק את נפשו בהתעוררות והתלהבות להבורא ברוך הוא תענוג כל התענוגים. וזהו ונתתי בחינת בריתי המורה השפעת התענוגים מהשורש, ונשתלשל דוגמות בבשרכם, וכאשר באמת חכמים הגידו שתשמיש אחת מתענוגי עולם הבא, וכל זאת נתתי בבשרכם לברית עולם – שתשיגו מזה להקים ברית עליון, צדיק עליון, להשפיע משפע וברכה עליונה למקום הראוי נאווה קודש שכונת עווינו. ובספר בחיי מצאתי ראיתי גם כן כדברי...

וכבר בארנו פירוש הפסוק ודבק באשתו, ולכאורה תמוה וכי באה התורה להזהיר לאדם שידבק באשתו כפשוטה למלא תאונו. אמנם לזה באה תורתנו הקדושה ליהנות ממנה עצה, איך ידבק את עצמו אל הקב"ה וילמד מדביקות אשתו הגשמיות, אם רואה שיש לו דביקות והנאה בתענוג כזה הכלה ונאבד לשעה קלה ומעוטה, איך לא ידבק נפשו בא-ל וירגיש בפנימיות מחשבתו תענוג כל התענוגים העומדת לעולמי עד ונותנת לו חיים בעלמא דין ובעלמא דאתי.

(מתוך אור המאיר משפטים, ח"א עמ' קמו)

## דף נח

**'בן זומא ראה אוכלוסא על גב מעלה בהר הבית, אמר ברוך חכם הרזים וברוך שברא כל אלו לשמשני' –**

'... דעל זה היתה בריאת האומות וכנען ביחוד, עבד עבדים יהיה לאחיו – לאסוף ולכנוס לתת לטוב לפני אלקים, זה אברהם וזרעו בני ישראל, שהם יולדו לעמל מלאכה, וכמו שאמר בן זומא כשעמד על גבי מעלה בהר הבית – רצונו לומר כשראה עצמו מעולה שבמחנה לוי, מאותן הגללים אל ה', עד שהגיע למדרגה שכל העולם כולו לא נברא אלא בשביל זה ולצוות לזה, כמו שאמר (לעיל ו' סע"ב) – כי הוא בתורתו ובעבודתו תיקן כל העולם כולו, על כן אמר אז 'ברוך שברא כל אלו לשמשני, כמה יגיעות וכו' – כי אם אין דרך ארץ אין תורה, דאם אין קמח אין תורה, ואם יחרוש בשעת חרישה וכו' תורה מה תהא עליה, אבל כשישראל עושים רצונו של מקום מלאכתן נעשית על ידי אחרים ועמדו זרים ורעו וגו'' (מתוך 'קדושת השבת' לר"צ הכהן, א. וע"ע בצדקת הצדיק רא).

**'אין אוכלוסא בבבל'.** מדברי הרמב"ם (ברכות י"א וכו"מ) נראה שמפרש שבתוצה לארץ אין תורת 'אוכלוסא' ואין מברכים ברכה זו. [ויתכן שרבי חנינא בריה דרב איקא שברך ברכה זו בראותו את רב פפא ורב הונא ברדר"י כדלהלן, חולק על כך. או יש לפרש שלא ברך ממש אלא כלומר ראויים הם לברך עליהם ברכה זו בא"י כסף משנה שם; ב"י רכד].

יתכן שטעמו של הרמב"ם, שברכת 'חכם הרזים' נאמרת על האיחוד שבריבוי הדעות, להיותם עם אחד עם כל גווי הגוונים, וזהו דוקא בני ישראל בארץ ישראל שאז קרויים 'גוי אחד בארץ' (כמובא מדברי הוזה"ק ח"ג צג:), וכמו שאמרו בהוריות (ג:): שרק בארץ ישראל נקראו 'קהל' (ע' אבני נזר שיד, ד ועוד). ולפי"ז יתכן שחכם גדול המאחד בתוכו כל הדעות, כך לי אם הוא בא"י או בחו"ל הריהו באותה בחינה ואפשר לברך עליו אף בבבל, כמעשה שבסמוך.

**‘תנא, אין אוכלוסא פחותה מששים רבוא’** – כי מספר זה שהוא מנין אנשי דור המדבר, כולל הוא את כל כחות הנפשות והדעות של האומה הישראלית, שהם בעצם מכלול התורה כולה בהעלם (עפ”י ‘לקוטי מאמרים’ עמ’ 84, ע”ש בהרחבה, ובעמ’ 168).

**‘הרואה חכמי ישראל אומר ברוך שחלק מחכמתו ליראיו’.** שיעור גדולתו בחכמה לא נתבאר. ועל כן נמנעים עתה מלברך ברכה זו (ערוך השלחן רכז, 1).

**‘הרואה חכמי ישראל, אומר: ברוך שחלק מחכמתו ליראיו. חכמי עובדי כוכבים, אומר: ברוך שנתן מחכמתו לבריותיו’** – שהרי נאמר כי חלק ה’ עמו. וישראל, ככל שמשיגיגים חכמה יותר כך מתגברת אצלם ההכרה בהשי”ת המשפיע להם ומתקרבים בכך להשי”ת, לכך נוסח הברכה ‘שחלק... ליראיו, כי הם וחכמתם עמהם דבוקים בהי”ת, אבל אומות העולם חכמתם מסתרת הכרת השי”ת ומרחקתם לומר ‘כוחי ועוצם ידי, ולכן הוא אומר ‘שנתן... לבשר ודם’ היינו לשון היפרדות והתגשמות, שאין השי”ת קשור עמו (עפ”י מי השלוח ח”ב לקוטים).

וע”ע: מחשבות חרוץ עמ’ 180; קדושת השבת ז, עמ’ 63; פרי צדיק ריש וישלח; רסיסי לילה סד.

לכאורה נראה מצד הסברה שהרואה אדם מישראל שהוא חכם בחכמה מן החכמות, ולא חכם בתורה, אם הוא ירא ה’ ושומר מצוותיו – מברך ‘שחלק מחכמתו ליראיו’ כיון שהוא מעם ה’ שהוא חלקו. ואולם לפי טעם הב”ח, אין לומר ‘חלק’ רק בחכמת התורה, החכמה האלקית. ולשיטתו לכאורה יש לומר: ‘שנתן מחכמתו ליראיו’ (וצ”ב).

**‘הרואה מלכי ישראל...’** – ומלך ישראל שהוא חכם, מברך עליו שתי ברכות ולא יכלול בברכה אחת ‘שחלק מחכמתו ומכבודו ליראיו’, שהרי כלל הוא בכל מקום שאין חותמים בשנים, פרט למה שראו אותם חכמים כדבר אחד. וכן כתב בתשובה מאהבה (מתוך מנחת שלמה צא, כז).

**‘פתח רב ששת וקא מברך ליה’.** מכאן שמצוה לרוץ לקראת מלך גם אם אינו רואהו, ואף אם לא רואהו ממש יכול לברך בשם ומלכות (עפ”י מגן אברהם רכז סק”ו. וכן פסק בשו”ת שבט הלוי ח”א לה). ויש מצדדים שהסומא אינו מברך, ורב ששת לא ברך ברכה אלא ברך למלך כעין שאילת שלום (אליה רבה רכז סק”ו). והפרי–מגדים (מובא במשנ”ב שם) צדד שמי שלא ראה מאורות מימיו יברך בלא שם ומלכות.

**‘שדר עליה פריסתקא’** – פתב (הערוך. ובפרסית מובנו ‘שליח’. וראה עזרא ד, ט: ‘אפרסתכיא’).

**‘נתן עיניו בו ונעשה גל של עצמות’** – כי בהיות החסידים המדבקים מחשבתם בעליונים, כל דבר שהיו מחשבים בו ומתכוונים עליו באותה שעה היה מתקיים אם טוב ואם רע. וזהו שאמרו ז”ל נתן עיניו בו ונעשה גל של עצמות... (מתוך אגרת הקדש המיוחסת לרמב”ן, ה).

ע”ע אור החיים בא (יא, ה) משפטים (כג, כג) שלח (יד, ט); מגדים חדשים ברכות נח. וראה עוד במובא לעיל כ.

**‘אמר האי רודף הוא והתורה אמרה...’.** מכאן ומעוד מקומות הוכיחו אחרונים ז”ל שדין רודף אמור גם בגרמא, לא רק בבא להרוג בידיים (ע”ע במובא בשו”ת אחיעזר ח”א יט, ג; שו”ת בית זבול ח”ב א, ו. ועע”ש בסק”ח; אבי עזרי (תליתאה) הל’ רוצח א, ה).

'לך ה' הגדלה זו מעשה בראשית... והגבורה זו יציאת מצרים שנאמר וירא ישראל את ה' הגדלה...'. – כי 'גדולה' היינו מדת החסד [ולכך אברהם שמדתו חסד, נקרא האדם הגדול בענקים], שהיא התפשטות וירידת שפע מלמעלה למטה ללא כל התעוררות מלמטה. והעולם נברא במדת החסד הגמור, עולם חסד יבנה, שהרי עדיין אין נבראים שיפעלו אתערוּתא דלתתא. אבל יציאת מצרים, אמנם היתה חסד גדול לישראל אך אינה חסד לבדו אלא הוצרכה לשיתוף מידת הדין, דהיינו הימצאות זכויות מצד ישראל כדי שיזכו על ידן לגאולה, וכמו שאמרו ז"ל שלכך ניתנו להם לישראל מצות פסח ומילה, כדי שבזכותם ייגאלו, וגם בזכות אבות שסיגלו להם מעשים טובים. וזהו ה' הגדלה – שילוב גבורה וגדולה, דין וחסד (עפ"י שם משמואל הגדה של פסח עמודים י טו).

**והנצח – זו מפלתה של רומי.** דרש 'נצח' מלשון ניצוח (ע"ע רסיסי לילה כה, עמ' 40).

וההודו זו מלחמת נחלי ארנון... יש מפרשים 'הוד' מלשון הודאה. ביותר יש לאדם להודות על הנס והישועה שבאו לו כשלא הכיר כלל את הצרה שהיה נתון בה, כי אז לא היתה בהצלה שום השתתפות מצדו, להתעורר ולהתפלל על צרתו, ואפילו לא הצטער בה כלום, ועל כן יש להודות להשי"ת ביותר על נס שכזה שהרי אין לאדם בו שום חלק בהצלתו (עפ"י שם משמואל חנוכה ליל ה' תרע"ג). [ובשם הרה"ק מקוריץ מובא שעיך הודאה באותם הצריכים להודות, הוא על היסורים שהיו להם שעל ידם ניצול מחבילות של יסורים לעולם הבא, שאף לכתחילה אין אדם רוצה ביסורין, אבל היסורין שעברו עליו, בודאי צריך להודות להשי"ת עליהם].

**(ע"ב) 'הרואה את חבירו לאחר שלשים יום אומר ברוך שהחיינו וקיימנו...'. וכן הדין בכל ברכות הראיה,** אינו מברך אלא בזמן שהוא רואה לפרקים, לאחר שלשים יום (ראשונים).

ונסתפק המגן-אברהם, האם יום הראיה הקודמת או הנוכחית, נכלל בשלשים יום, או שמא שלשים יום חוץ מהם. וספק ברכות להקל הלכך אין לברך אלא לאחר שלשים יום מלבד שני הימים (מובא במשנ"ב ריה, יא ובשער הציון אות ג; ערוך השלחן ריה, ה).

ואם ראה תוך שלשים יום ולא ברך – מונה שלשים יום מעת ראייתו האחרונה, שאז הוא לו כדבר חדש, ולא מעת שברך בפעם האחרונה (כן כתב בבאור הלכה סי' ריה ד"ה במקום (ושם בד"ה כמו שמברך) לענין ברכה על מקום הנס. וע' במנחת שלמה (ח"א עג) שנראה שנקט מסברא להפך. וע"ע במובא במו"ק כו).

ע"ע בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ג פה) שיש מקום לומר בסברה שהרואה ממרחק בראה שאינה טובה כל כך – אינו מברך, אעפ"כ נחשבת זו לראיה לענין שייפטר מלברך כשרואה שוב בתוך שלשים מעת שראה ראייה זו. וכן שמעתי סברה זו (כמדומה בשם הגר"פ פרנק) לענין ראיית קברים למי שרואה ממרחק, שאעפ"י שאינו מברך [ע' גם אגרות משה או"ח ח"ה לו, י. ודוקא ממרחק רב שאינו רואה אלא מצבות ולא מקום הקבר ממש, אבל א"צ שיכנס לביה"ק דוקא, כמוש"כ בערוך השלחן סוס"י רכד; שארית שמחה ה], אם ראה ממרחק ואח"כ ראה מקרוב בתוך שלשים לראיה זו – גם כן אינו מברך.

**'אנא נמי כיון דחזתינכו חשבתינכו עלואי כשיתין רבוון בית ישראל וברכינא עלייכו תלתא, הנך תרתי וברוך חכם הרזים' – ...** שרמזו להם שראוי לברך ברכה זו על חכם גדול שנכללו בו כל הדעות, כענין שאמר הכתוב ביהושע בן נון איש אשר רוח בו ודרשו בספרי שיכול להלך כנגד רוחו של כל אחד ואחד, שאין ברכת חכם הרזים אלא מן הטעם המפורש בגמרא, לפי שאין דעותיהם דומות והקב"ה יודע רזי עולם ותעלומות סתרי כל חי, והוא שאמר משה אלקי הרוחות כמדדש חכמים, לפיכך אמר

להם שראוי לברך ברכה זו על חכם גדול שהוא כללי בכל הדעות ובכל החכמות, והוא שיהיה המברך כמותו חכם גדול מכיר בהן ובמראה פרצופותיהן שיש בהם מדות הללו, והיא חכמתו של רבי ישמעאל הדיכלות ודרכת פנים, ולפיכך אמרו לו **חכימת כולי האי**... (לשון הרמב"ן במלחמות ה').

כיוצא בזה מובא בשם הרבי מקוצק, בבאר מה שאמרו מי שיש לו חולה בתוך ביתו ילך אצל חכם ויבקש עליו רחמים – כי תפלת החכם מועלת כתפלת הצבור מפני שהוא כולל כל הדעות על כן מועלת תפלתו יותר משאר כל אדם. (ע' אוצרות יוסף בתשובה בענין שביעית בזה"ו, עמ' 11 ואילך).

וכענין הזה כתב ר"צ הכהן (בלקוטי מאמרים עמ' 84): 'וכן בכל הדור, נפש פרנס ומנהיג הדור היא נפש הכוללת כל נפשות הדור, כמו שהמלך הוא כלל כל האומה ולכך יוכל להנהיגם כולם, כי חכמתו כוללת חכמת כולם וכן דעתו וכל כחותיו הנפשיים, ולכך נאמר 'בי מלכים ימלוכו' – שכל מלך ע"כ הוא הת"ח הגדול שבדור שהרי כולל חכמות כל חכמי הדור...!'

**'... ראה את הכושי... את הקטע ואת הסומא ואת פתויי הראש ואת החגר ואת המוכה שחין ואת הבהקים, אומר: ברוך דיין אמת. לא קשיא הא ממעי אמו הא בתר דאיתליה. דיקא נמי דקתני דומיא דקטע שמע מינה. מבואר בפוסקים שמדובר באדם שמצטער עליו, כגון קרובו או אהבו. ויש להסתפק לפי זה האם דוקא כשוראהו מברך או אף בשומע, שהרי זו שמועה רעה שמצטערים עליה [ולפי צד זה יתכן שגם אם שמע על קרובו שנולד כן – יברך 'דיין אמת' שהרי זו שמועה המצערת. ואחר כך כשוראהו יברך 'משנה הבריות']'. הצגתי ספק זה לפני מורנו הגר"ח קניבסקי שליט"א, והשיב: לא אמרו אלא ברואה.**

**'יהבי ביה עינייהו ושכיב'.** ראה במובא לעיל כ מהחזו"א ועוד.

**'דאה בריות טובות ואילנות טובות – אומר ברוך שככה לו בעולמו'.** בזמן הזה לא נהגו כלל בברכה זו (חיי אדם). ומכל מקום נכון לברכה ללא שם ומלכות (משנה ברורה רכה סקל"ב).

בשער הציון (רכה, לג) נתן טעם לכך, משום שכוונת הגמרא רק כשהם נאים ביותר, ומי יוכל לדקדק בזה. וצריך באור מה נשתנה עתה מזמן הגמרא. ושמה נתן טעם למנהג העולם, אכן מי שמבין ומכיר בניו – מברך, כדברי הגמרא. ויתכן שאין לנו מי שיראה מה נקרא נאה ביותר, משא"כ בימי חז"ל (כ"כ הגרא"נ שליט"א).

ולטעם שנתן החיי-אדם שכיון שרגילים תמיד בזה, אין זה חידוש גדול – אם רואים בריה נאה ביותר שאינה בנמצא, לכאורה יש לברך. ואף על פי שאי אפשר להיות בטוח שמעולם לא ראה ככה, הלא אם תאמר כן בטלת כל דין זה, ועל כרחך לומר שמברכים כל שאינו זכור שראה כמותם. ואמנם הוזכרה בראשונים סברה זו, 'שאינו מברך על היפים ועל המכוערים אלא פעם ראשונה, ודוקא שלא ראה נאים מהם' (ראב"ד, הובא בטשו"ע), אך יש לפרש בדוחק שהכוונה שאינו זוכר אם ראה פעם כגון אלו. וצ"ב.

יש לברר, כשם שמברך על בריות ואילנות, כמו כן יש לברך על כל מראה בטבע שהוא נאה ביותר, אלא שאם היה כן מששת ימי בראשית כהרים וגבעות – ברכתו עושה מעשה בראשית, אבל אם נתהוו אחר כך ומעורר התפעלות, לכאורה יש לברך. ולא מצאתי כעת מי שדיבר בזה.

וכתב לי הג"ר אביגדר נבנצל שליט"א: **אולי מברכים רק על מעשה שמים, ומעשה שמים שמים ובריות ואילנות הם בדרך כלל מעשה בראשית.**

**'כוכבא דשביט'.** על כוכבי השביט, מבנם ומסלוליהם – ראה בהרחבה בספר 'צבא השמים' (תשמ"ט) לד"ר נ. וידאל, כרך א' עמ' 297 ואילך.

בענין זיהוי הכוכבים והמזלות המוזכרים בסוגיא, נאמרו בדבר השערות שונות. תודה מרובה לרב שי ואלטר שליט"א שלימדני מחכמה זו. הסיכום דלהלן לקוח משיעוריו המאלפים:

**כסיל** ('כסלא'). יש מזהים אותו עם ה'אוריון' – ענק. וזאת עפ"י התרגום (באיוב ט, ט לה, לא ובישעי' יג, י) לכסיל: 'נפלא' – אחד מן הנפילים (עפ"י תרגום השבעים ועוד). ויש אומרים שהכסיל הוא כוכב דרומי המכונה 'קאנופוס' / 'סוהיל' (עפ"י רס"ג, ר' יונה אבן ג'נאח ועוד). הוא הכוכב השני בעצמת בהירותו מכוכבי השבת.

**כימה**. לפי הדעה הרווחת במפרשי המקרא (עפ"י רס"ג, אבן ג'נאח ועוד), הכוונה היא לקבוצת ה'פליאדות' הממוקמת בין מזל טלה לשור (יש מהראשונים שנראה מדבריהם שהדיון בגמרא אם זנב טלה הוא או ראש השור, מוסב על כימה ולא על 'ותא'. ע' בפירוש ראב"ע עמוס ה, ח ועוד). גם באכדית נקראת אותה קבוצה 'כימאדור'. כפי הידוע היום, קבוצה זו היא צביר כוכבים שיש בו כמאתים כוכבים. בעין ניתן לראות ששה או שבעה מהם בלבד. יש לציין שאם אכן זוהי ה'כימה' המבוארת בגמרא, הרי שכבר באותו הזמן ידע שמואל בחכמתו ובנהירותו את שבילי הרקיע, על קיומם של כמאה כוכבים באותה קבוצה – דבר שלא היה ידוע לתוכנים באותה תקופה. [כיוצא בדבר אתה אומר כמה שאמרו (לעיל לב) אודות מספרם הרב של כוכבי השמים. דבר שבתקופת רז"ל, טרם נשתמשו בטלסקופים ובאמצעים אחרים, לא ראו ברקיע אלא כאלף ועשרים כוכבים בלבד, כידוע מספרו של תלמי ועוד]. גם יש לשמוע בביטוי הכתוב 'מעדנות כימה' את הדבר הידוע רק היום, שישנו קישור והשפעה הדדית בין כוכבי הצביר. השערות נוספות לזיהוי הכימה: קבוצת ה'היאדות' (בראש השור); 'אלדבראן' (ראב"ע). 'אלדבראן' בערבית: המאחר, שזורח לאחר מזל טלה); 'סיריוס' (הכוכב הבהיר ביותר בשמים, מלבד השמש והירח. ניתן לראותו ביום – עפ"י עדות הרב יעקב וויס מירושלים); מזל עקרב (ע' מהרש"א).

**עש; עיש**. יש מזהים אותו עם קבוצת ה'היאדות' שבראש השור (בתרגומים חיצוניים קדומים נקרא העש 'עיותא'. ה'עש' הוא פרפר, ואכן קבוצה זו הנראית כאות 'זי' אנגלית מזכירה צורת פרפר. גם נראית כמי שנחסרה ומיטרפא), ויש מזהים את העש עם ה'פליאדות' [ויש מפרשים שבשאלה זו עצמה נחלקו הדעות אם הוא מזנב טלה או מראש השור]. לפי פירוש אחר (ע' צדה לדרך לר' מנחם ב"ר זרח תלמיד ר"י בן הרא"ש, פרק כו; חו"י ריט) הכוונה היא לקבוצת העגלות שבצפון – ה'דובה הגדולה' וה'דובה הקטנה'. וכן בערבית הן מכונות 'בנות נעש'. יש מזהים את העש עם כוכב הלכת 'נוגה'.

**נהר דינור**. אם מפרשים את ה'עקרב' המוזכר בסוגיא כפשוטו, דהיינו מזל עקרב שבגלגל המזלות [דלא כפי הנראה מפרש"י שהוא מזל טלה. וע' בשו"ת חות יאיר ריט שנשאל על דברי רש"י אלו ולא העלה ישוב], וכן פרש מהרש"א – אזי ניתן לזהות את 'נהר דינור' שמונה בו עוקץ העקרב, עם 'שביל החלב' אשר הוא מתואר כנהר של אור.

## 'ככתבם וכלשונם'

בענין לימוד חכמות הטבע. זו לשון רבנו מהר"ל מפראג (נתיבות עולם, נתיב התורה יד):  
'ודבר זה בארו חכמים במסכת ברכות, הרואה חכמי אומות העולם אומר ברוך שנתן מחכמתו

לבשר ודם, והרואה חכמי ישראל אומר ברוך שחלק מחכמתו ליראיו. ומה הפרש בין זה לזה? אבל ההפרש אשר יש בין זל"ז כי לשון 'נתינה' משמע אינו מן עצם החכמה שהיא אל (אולי: 'אצל') השי"ת, כי האומות אמר עליהם ברוך שנתן מחכמתו לבשר ודם, כי במה שהם בשר ודם חמרים השפיע השי"ת להם חכמה ואין זה מן אמתת חכמת השי"ת שהיא נבדלת א-להית, אבל לישראל השפיע החכמה העליונה הא-להית... ואף כי נראה כי הם דברים גשמיים, מ"מ השכל שבתורה הוא השכל נבדל אשר נתן משפט שכלי לגמרי לישראל, כי אין הדבר תולה בעומק החכמה, אף כי בודאי טעמי התורה הם עמוקים עד כי אין סוף לעומק הזה, מ"מ אף דברים הנגלים שהם בתורה הם שכל אלהי נבדל לגמרי. ולכך אמרו במדרש (איכה רבה ב) אם יאמר לך אדם יש חכמה בגוים תאמין... יש תורה בגוים – אל תאמין...

... שחכמת הטבע נקראת חכמה גמורה, שהרי אין מחלק בין חכמת ישראל ובין חכמת האומות, רק כי לישראל נתן חכמה מפיו, וכמו שאמרו 'אשר חלק מחכמתו ליראיו', ואצל חכמת האומות 'אשר חלק (צ"ל 'נתן') מחכמתו לבשר ודם, אבל שם 'חכמה' עליה, רק שאין חכמתן חכמה א-להית נבדלת מן הגשמי לגמרי. ואם כן מזה נראה כי יש ללמוד חכמת האומות, כי למה לא ילמד החכמה שהיא מן השם יתברך, שהרי חכמת האות גם כן מהשי"ת שהרי נתן להם מחכמתו יתברך.

ואין סברא לומר כי אף שהחכמה היא חכמה גמורה מ"מ אין לו לסור מן התורה כדכתיב והגית בו יומם ולילה, ויש להביא ראיה אל סברא זאת ממסכת מנחות (צט): שאל בן דמא... אבל נראה דחכמת יונית דהתם איירי בחכמה שאין לה שייכות אל התורה כלל כמו חכמה שהיא במליצה או משל... אבל החכמות לעמוד על המציאות וסדר העולם – בודאי מותר ללמוד... אבל קשה הא דאמר במדרש (דברים רבה ח) 'לא בשמים היא' אמר שמואל: אין התורה מצוייה באצטרולוגין... אלא בשעה שהייתי נכנס לבית המים... אבל בפרק ישן (סוכה כח.) אמרו על רבי יוחנן בן זכאי שלא הניח מקרא משנה תלמוד אגדות וכו' עד תקופות גמטריאות שיחת מלאכי השרת שיחת שדים ושיחת דקלים וכו' – ואם כן כל אלו מותר ללמוד ומצוה ללמוד. ומה שאמר לא הייתי מביט בה אלא בשעה שהייתי נפנה לבית המים, יש לפרש כי חכמה זאת חכמת חוזה בכוכבים אשר חכמה זאת אינו לעמוד על מציאת עולם מסדר שלו, אבל חכמת מהלך הכוכבים והמזלות בודאי מחוייב ללמוד. וראיה לזה בפרק כלל גדול (שבת עה:)...

ומזה נלמוד כי כל דבר שהוא לעמוד על מהות העולם יש לאדם ללמוד, ומחוייב הוא בזה, כי הכל מעשה השם הוא ויש לעמוד עליהם ולהכיר עי"ז בוראו. אמנם עדיין צריך עיון שהרי אסור ללמוד מרב שאינו הגון... וגם זה אין ראייה דשם אמר כשהוא לומד מפיו ויש לו התקרבות וחבור אל הרב שמקבל ממנו שאינו הגון ולכך אסור, אבל מן החבורים שחברו אין שייך זה.

מ"מ צ"ע ללמוד בחבורים שלהם אשר הם דברים נגד תורת משה רבנו עליו השלום בחודש העולם ובידיעות השי"ת ובהשארת הנפש ועולם הבא אם יש לעיין בהם... אך אמנם אם דעתו כמו שאמרו 'ודע מה שתשיב לאפיקורס ואם לא ידע דבריהם איך ידע להשיב על דבריהם וא"כ צריך לדעת דבריהם, ודבר זה בודאי מותר אם כוונתו ללמוד דבריהם כדי שידע להשיב לאפיקורס, כי דבר זה אהרה רבה ויתירה כמו שאמרו 'ודע מה שתשיב לאפיקורס' ומנו זה עם דברים גדולים שמזה תראה כי נחשב זה דבר גדול ביותר. ולענין זה מותר ולא נחוש שיהיה נמשך אחר דעתם אם תחלת כוונתו לסתור דבריהם... כל העולה מדברינו כי יש לעיין בדבריהם שיוכל להשיב על דבריהם לשואל כמו שאמרו חכמים. ואם ימצא דבר הגון בדבריהם המחזיק

באמונה – יקבל, אך מה שנמצא בדבריהם אף דבר קטון שהוא כנגד אמונת ישראל או אשר נמצא בדברי חכמים, אף דבר קטון – חס ושלוש לשמוע להם אך יתבונן בשכלו להשיב על דבריהם כפי שכלו, ובוזה יהיה זהיר וזריז בכל נפשו להעמיד דבר אמת...!.

\*

**'לעולם ישתדל אדם לרוץ לקראת מלכי ישראל... מלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיעא... לא ברעש ה'... קול דממה דקה' –**

כל העבודות שבאברי הגוף והמצוות שבהם, הם רק להישיר הלב, והעיקר הוא הלב ששם מעון הש"י כמו שאמרו ז"ל (שיר השירים רבה ה) הקב"ה לבן של ישראל שנאמר צור לבבי וחלקי אלקים לעולם (תהלים עג), ולכך לא יהיה זה המכוון מן האדם רק כל אלה דברים המביאים אל המכוון, כמו שאמרו בזהר (ח"ב פב:) על תרי"ג מצוות, תרי"ג עיטין (= עצות), ועל זה אמר ואחר הרוח רעש, לא ברעש ה' ואחר הרעש אש, לא באש ה' וגו' – כי כבוד ה' אינו בדבר הנרגש ומרעיש רק בקול דממה דקה, והוא הלב שאינו נרגש לשום בריאה.

ולמדו מזה בברכות (נח.) למלכותא דארעא, ומאן מלכי – רבנן, שהם המולכים על עצמם המושלים ביצרם, כמו שאמרו ז"ל בבבא בתרא (עח.) גם המלוכה ביצר לא ברעש רק קול דממה דקה, אבל מכל מקום גונדא קמייתא חליף כי קא אוושא – כי לולי זה אי אפשר, רק מקודם צריך להיות ברעש ובתוקף נגדו כמו שאמרו ז"ל (לעיל ה.) לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע, אבל אין זה הממשלה הגמורה עדיין רק כאשר הוא בלי רעש, רק כענין שאמר דוד המלך עליו השלום לבי חלל בקרבי (תהלים קט) ואמרו ז"ל שהרגו ליצר הרע בתענית (שהוא הרעש נגד התאוה), על ידי זה הוא הממשלה (צדקת הצדיק סח).

\*

הכל ברא הקב"ה לכבודו. כאשר ברא מלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיעא – גם זה לכבודו ברא. ומה כבודו בזה? הוי אומר שיהיה כאן בעולם ציור מוחשי של מלכות, ומזה אנו יכולים לקבל ציור כל דהו מאמיתת מלכות שמים, מוראה וכבודה.

מעתה בוא וראה: בתקופות קדומות היו מלכים שולטים שלטון מוחלט בארצם. בזמן החדש לא רצו עוד האומות לתת למלכיהם שליטה בלתי מוגבלת, ותיקנו שהמלך יהיה כפוף לחוק המדינה. זה צמצם בהרבה את השפעת המלך, אבל כבוד המלוכה עדיין לא נפגע ב'מונרכי' הקונסטיטוציונית' הזאת. בתקופה האחרונה בטלה המלוכה כמעט כליל ורק בארצות ספורות יש עוד מלך, ובמקום המלוכה באה הרפובליקה עם משטר דמוקרטי. שם העם שולט – יותר נכון: המפלגה שולטת. אימת מלכות – אין עוד. נשיא הרפובליקה תופס עמדה יצוגית בלבד, ואפילו במדינה שיש לנשיא סמכויות רחבות כמו בארה"ב הוא תלוי ברצון העם, וכדי להבחר הוא צריך להחניף לכל חוגי האוכלוסיה, ובזמן שליטתו הוא צריך תמיד להתחשב בדעת הקהל כדי שייבחר שוב.

כיצד נוכל להבין תהליך זה של ביטול המלוכה מבחינת ההשגחה העליונה? הרי אם כל מציאות המלוכה היא כדי לתת לנו ציור מוחשי של כבוד ואימת מלכות, שיקל עלינו לקבל מלכותא

דריקיעא – למה ההשגחה נתנה למלכותא דארעא להתבטל? אין זאת אלא תוצאה ממה שבני העולם התרחקו מהאמונה. זוהי דרכה של ההשגחה: בני האדם קרובים אל האמונה – ממציאיה להם ההשגחה ציורים למלכותא דריקיעא על ידי תיקון מלכותא דארעא; התרחקו מהבורא – אין עוד משמעות בציורים של מלכותא דארעא, ומתבטלת המלוכה. שלטון מפלגות הוא ירידה לגבי מלוכה. (על עצם המשטר אנו מדברים; בודאי יוכל להיות מלך רע, ותתכן דמוקרטיא מתוקנת, ואין זה מעניינו).

הגיעו הדברים לכך שאין לנו עוד היום ציור בעולם ממלכות, שלטונה וכבודה. סימן הוא, כי רחוקים נהיינו ממלכו של עולם. והנה במלחמת העולם השנייה נוצרה צורה חדשה של ממשלה: 'ממשלה גולה'. היו מדינות שהצורר ימ"ש כבש אבל מלכיהן הספיקו לעבור לאנגליה ושם הקימו את ממשלתם. לכאורה – מלך בלא עם; ולא כך היה. הממשלה בגולה היתה בכל זאת ממשלה של ממש; העם לא נכנע לכובש וידע שמלכו נמצא, אם כי בריחוק מקום, ואילו הממשלה הגולה מצאה דרכים להתקשר עם העם ולכוון את פעולות ההתנגדות ומלחמת הגרילה נגד הכובש השנאוי. והעם היה מצפה ליום שמלכו יחזור לארצו.

לדרכנו, תופעה זו היא ציור מחודש שהמציאה לנו ההשגחה העליונה: הרי זהו ציור לשכינתא בגלותא! העולם כולו נכבש על ידי האויב, ומלך העולם אינו מולך בגלוי על ברואיו, השכינה בגלות, היינו בהסתר-פנים. אבל גם שכינתא בגלותא היא ממשלה של ממש, היא קשורה לעולמה, וממקום סתרה היא מכוונת את כל עניני העולם, והעם הנאמן אליה אינו נכנע לאויב ורק ממנה הוא מקבל פקודות, מנהל 'מלחמת-גרילה' נגד האויב ומצפה בכל יום שהשכינה תתגלה שוב בעולם.

מי הוא האויב שכבש את העולם כולו אשר בגללו השכינתא בגלותא? כח הרע, 'ממשלת זדון' כפי שהוא נקרא בתפילת הימים הנוראים. הן כח הרע שולט בעולם, אין פינה שלא מצא אליה דרך ללכלך ולטמא, מעבודה-זרה שפיכות-דמים וגילוי-ערויות עד שנאה, מחלוקת, גאווה וגזל, רמאות ואבזריות.

על זאת אנו מתפללים בכל תפילותינו בראש השנה שיסור האויב הזה...!

(מתוך 'עלי שור' ח"ב עמ' תכה)

## דף נט

**(ע"ב)** 'הרואה חמה בתקופתה... אומר ברוך עושה (ברי"ף ורמב"ם: מעשה) בראשית. ואימת הוי, אמר אביי: כל כ"ח שנין והדר מחזור ונפלה תקופת ניסן בשבתאי באורתא דתלת נגהי ארבע'. רש"י מפרש שברכת החמה נאמרת כאשר מצב גרמי השמים חוזר להיות כפי שהיה בשעת תליית המאורות, בליל יום רביעי של מעשה בראשית, דהיינו כאשר חלה תקופת ניסן בתחילת ליל רביעי. [והיינו כרבי יהושע שבניסן נברא העולם. ו'תחילת הלילה' היינו תחילת הלילה שבירושלים. ע' חזון איש או"ח סוף סימן קלח].

ופרש רש"י מדוע תקופת ניסן חלה בתחילת ליל ד' רק אחת לעשרים ושמונה שנים; מפני שסכום ימי ארבע תקופות השנה אינו נחלק בשבע אלא נשארת שארית של יום אחד ועוד שש שעות, לפיכך תחילת תקופת ניסן חלה בכל שנה יום אחד ושש שעות מאוחר מבשנה הקודמת. לאחר ארבע שנים חלה